

Jacek Brdulak*
Ewelina Florczak**
Tomasz Gardziński***

USPOŁECZNIENIE KAPITALIZMU W EUROPIE ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ

DOI: 10.26399/meip.1(64).2019.03/j.brdulak/e.florczak/t.gardzinski

WPROWADZENIE

Kapitalizm staje przed poważnymi wyzwaniami rozwojowymi po okresie dziewiętnastowiecznego, żywiołowego rozwoju i potężnych wstrząsach ubiegłego wieku, połączonych z przestrzenną, o globalnej skali ekspansją. Poszukiwanie dróg rozwoju kapitalizmu oraz sposobów jego społecznie akceptowalnego konfigurowania wywołuje także coraz szersze zainteresowanie specjalistów, analityków praktyki gospodarczej i społecznej, reprezentantów różnych dyscyplin naukowych: ekonomistów, socjologów, politologów, regionalistów, kulturoznawców i wielu innych. Zachęca także autorów do uogólnienia przeprowadzonych badań i wpisania ich, przy zachowaniu oczywiście należytej proporcji, do dyskusji nad przyszłością kapitalizmu.

* Jacek Brdulak – dr hab., profesor Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, jacek.brdulak@sgh.waw.pl

** Ewelina Florczak – dr, adiunkt Uczelni Łazarskiego w Warszawie, ewelina.florczak@gmail.com

*** Tomasz Gardziński – doktorant w Szkole Głównej Handlowej, Dyrektor Handlowy w Orange Polska S.A., wykładowca na Uczelni Łazarskiego, tomasz.gardzinski@lazarski.pl

1. MEANDRY WSPÓŁCZESNEGO KAPITALIZMU

Cechą charakterystyczną współczesnego kapitalizmu jest długoletnie utrzymywanie się nadwyżki ekonomicznej¹ w centrach światowej aktywności gospodarczej (Europa Zachodnia, Ameryka Północna, Japonia wraz z Chinami i Koreą Płd.), która przy głębokim zróżnicowaniu warunków egzystencjalnych społeczeństw wzmacnia tendencje stagnacyjne globalizującej się gospodarki. Cykl akumulacji, który napędza wszystkie systemy kapitalistyczne, ma nieskończony horyzont. W interesie przedsiębiorstw, korporacji leży nieustanne rozszerzanie produkcji. Pomaga w tym rozwój postępu naukowo-technicznego, technologii, robotyzacja i automatyzacja procesów wytwórczych, a nawet ich wirtualizacja. Strukturalnej nierównowagi między mocami wytwórczymi a granicami konsumpcji należy poszukiwać przede wszystkim w podziale dochodu i panujących instytucjach społecznych.

„(...) Problem nieefektywnego popytu to plaga współczesnej działalności gospodarczej, która w połączeniu ze sztywnością cen w ich ruchu w dół wymusza cięcia w produktywności i stwarza nadwyżki mocy produkcyjnych (...)”².

Utrzymywanie się strukturalnej nadprodukcji w najważniejszych gospodarkach świata, do których należałoby zaliczyć także Chiny, Koreę Płd., Tajlandię, Malezję, podważa zarazem podstawowe założenia porządku neoliberalnego, który przyjmuje racjonalne dostosowanie się aktywności gospodarczej do wymogów rynku i kształtujących się na nim cen. Okazuje się, że ani nie jesteśmy tak racjonalni w decyzjach produkcyjno-inwestycyjnych, ani ruch cen rynkowych nie przebiega bez ingerencji producentów.

Problem stagnacji gospodarki kapitalistycznej związany jest z wysokim stopniem jej monopolizacji czy też przeważnie – oligopolizacji³. Największe

¹ Mary V. Wrenn definiuje nadwyżkę ekonomiczną jako różnicę między tym, co wytwarza społeczeństwo, a ilością produkcji konieczną do reprodukcji tegoż społeczeństwa w nadchodzącym okresie.

„Wytworzenie nadwyżki ekonomicznej wymaga zatem, aby produkcja przewyższała poziom zapewniający społeczeństwu utrzymanie...”

Por.: M.V. Wrenn, *Absorbacja nadwyżki i marnotrawstwo w neoliberalnym kapitalizmie monopolistycznym*, [w:] *Realny kapitalizm. Wokół teorii kapitału monopolistycznego*, red. nauk. G. Konat, P. Wielgosz, IW Książka i Prasa, Warszawa 2018, wyd. 2, s. 149. Inne określenie nadwyżki ekonomicznej mówi o różnicy między całkowitą produkcją społeczną a społecznie niezbędnymi kosztami pracy związanymi z jej wytworzeniem.

² M.V. Wrenn, *Absorbacja nadwyżki...*, *op. cit.*, s. 151.

³ T.I. Palley, *From Financial Crisis to Stagnation*, Cambridge University, 2012.

korporacje transnarodowe racjonalizują swoje koszty poszukując korzystnych lokalizacji dla produkcji w różnych regionach świata. Optymalizują także swoje zobowiązania podatkowe. Mogą przy tym funkcjonować w warunkach nadmiaru mocy produkcyjnych. Koszty utrzymywania nadwyżki produkcyjnej rekompensują sobie usztywnianiem obowiązujących na rynku cen⁴, odsuwaniem w czasie kosztownej likwidacji nadmiaru potencjału produkcyjnego, przestrzenną ekspansją produkcyjną. Nieograniczony dostęp wielkich firm do rynku kapitałowego pozwala im partycypować w światowych procesach finansjeryzacji, wykupywać potencjalnych konkurentów. Dominanta funkcjonowania wielu producentów przenosi się w kierunku sektora bankowego, ubezpieczeniowego, wyrafinowanych i ryzykownych usług finansowych. Korporacje transnarodowe dywersyfikują swoją produkcję, komercjalizując przy tym dziedziny wytwórcze stanowiące, zgodnie z doktryną demokracji liberalnej, domenę państwa. Sektor prywatny zaczyna szeroko interesować się zabezpieczeniem społecznym, ochroną zdrowia, edukacją, nauką. Zjawiska zachodzące we współczesnej, globalizującej się gospodarce nazywane są przez wielu współczesnym, nowoczesnym kapitalizmem⁵, a obserwatorom i analitykom ekonomicznym dają podstawy do określania ich kapitalizmem monopolistycznym.

Studia poświęcone kapitałowi monopolistycznemu opracowali Paul A. Baran i Paul M. Sweezy⁶, którzy zwracali uwagę na sprzeczności charakterystyczne dla tej formacji oraz nasilający się problem marnotrawstwa w produkcji⁷. Ich kontynuatorzy udowadniali, że współczesny kapitalizm „męczy się” przy

⁴ Często w zмовach z innymi producentami określonych wyrobów.

⁵ Przemiany współczesnego kapitalizmu są przedmiotem naukowych rozważań także w Polsce. Wśród wielu publikacji o różnym poziomie szczegółowości można wymienić następujące: M. Guzek, *Przyszłość Kapitalizmu – Cesjonalizm?*, Oficyna Wydawnicza Uczelni Łazarskiego, Warszawa 2016, ss. 265; nowy tekst prof. Władysława Szymańskiego: W. Szymański, *Polska wobec wyzwań rozwojowych*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie”, 2018, nr 2, s. 9–20; S. Partycki (red. nauk.), *E-społeczeństwo w Europie Środkowej i Wschodniej. Teraźniejszość i perspektywy rozwoju*, Wyd. KUL, Lublin 2015; J. Osiatyński, *Rozwinięcie hipotezy stagnacyjnej Kaleckiego: 1954–1980*, [w:] *Realny kapitalizm...*, op. cit., s. 67–82; M. Dahl, *Ordoliberalizm jako recepta na reformę kapitalizmu*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2015 nr 2(49), 61–77; T. Klementewicz, *Kapitalizm 2050*, „Gazeta Prawna”, 17–19 sierpnia 2018, A 12–A 14.

⁶ P.A. Baran, P.M. Sweezy, *Kapitał monopolistyczny. Szkice o amerykańskim systemie gospodarczym i społecznym*, PWE, Warszawa 1968 oraz P.A. Baran, P.M. Sweezy, *The Quality of Monopoly Capitalist Society: Culture and Communications*, „Monthly Review”, lipiec–sierpień 2013, t. 65, nr 3.

⁷ Marnotrawstwo produkcji nie ma tu jedynie pejoratywnego znaczenia. Oznacza przesuwanie aktywności gospodarczej w kierunku zapewniania zbytu produkcji, usług

poszukiwaniu dróg rozwojowych. Nie jest jeszcze w całkowitej stagnacji, choć przeżywa paroksyzmy kryzysów finansowych, jak w 2008 roku. Redukowane są koszty wytwarzania w ramach globalizacji gospodarki, rosną koszty sprzedaży wspierające produkcję materialną (np. marketing, wspieranie lobbystyczne i polityczne), wydatki zbrojeniowe i finansjeryzacja mają dynamizować gospodarkę, choć generują wiele problemów⁸. Kapitał nie może pozostawać w stagnacji. Jeżeli nie pracuje, to nie generuje zysków. Nie muszą one być związane z produkcją, ale na przykład wynikać z wykorzystania stojącego do dyspozycji majątku, co doprowadziło Thomasa Piketty do utopijnych sugestii jego radykalnego opodatkowywania⁹. Trudności związane z budową kapitału na drodze produkcji materialnej w warunkach nadwyżki ekonomicznej otwierają drogę do niebezpiecznego poszukiwania dróg brutalnego zawłaszczania zasobów w każdej skali – mikro i makro.

„Akumulacja przez wywłaszczenie, rozumiana, jako logika wywłaszczania całej rzeczywistości w interesie akumulacji kapitalistycznej, ma jednak, w myśl samej definicji Harveya¹⁰, do tego stopnia abstrakcyjny charakter, że może oznaczać zjawiska tak odmienne, jak grabież emerytur, prywatyzowanie szkół, plany ratunkowe dla instytucji kapitału finansowego, przywłaszczanie ziemi, utowarowienie mediów społecznościowych czy niszczenie lub urynkwianie atmosferycznych dóbr wspólnych (...)”¹¹.

Przedstawiona sytuacja i gorączkowe poszukiwanie dróg przezwyciężenia stagnacji gospodarczej w warunkach ograniczonych zasobów oraz rosnącej świadomości społecznej coraz lepiej skomunikowanych sieciowo społeczeństw, zachęca do formułowania sposobów reformowania kapitalizmu. Pozostawiamy poza dyskusją radykalne rozwiązania, a szczególnie te znane z ubiegłowiecznej historii. Współczesny rozwój sił wytwórczych i życia społeczno-gospodarczego

pozaprodukcyjnych, utrwalania pozycji rynkowej i innych działań w warunkach strukturalnej nadpodaży produkcji.

⁸ N. Baran, J.B. Foster (red. nauk.), *The Age of Monopoly Capital. Selected Correspondence of Paul A. Baran and Paul M. Sweezy, 1949–1964*, „Monthly Review” Press, New York 2017.

⁹ Th. Piketty, *Kapitał w XXI wieku*, Wyd. Krytyki Politycznej, Warszawa 2015.

¹⁰ D. Harvey, *The Limits to Capital*, Verso, London 2006.

¹¹ J.B. Foster, *Nowy imperializm zglobalizowanego kapitału monopolistyczno-finansowego. Wprowadzenie*, [w:] *Realny kapitalizm...*, op. cit., s. 103. Z wieloma tego typu wywłaszczeniami kapitałowymi na dużą skalę mamy niestety do czynienia w krajach Europy Środkowej i Wschodniej, które od niedawna budują swój kapitalizm i ciągle spotykają się z akumulacją pierwotną, i to bardzo... Przykładami są procesy reprivatyzacji, przejmowania ziemi, wycinki puszczy, oszustwa w procesach emerytalnych, ryzykowne spekulacje finansowe o skali międzynarodowej.

stwarza nowe przesłanki zmian kapitalistycznej rzeczywistości. Autorów interesują szczególnie te o prospołecznym charakterze.

Samir Amin jest autorem ważnego stwierdzenia:

„(...) demokraci powinni zrozumieć, że przy dzisiejszym stopniu koncentracji kapitału wymaga uspołecznienia”¹².

Według dyrektora Forum Trzeciego Świata z siedzibą w Dakarze narzędziowo i instytucjonalnie takie uspołecznienie ma zapewniać państwo. Historia dowodzi, że „odgórne”, w skali makro, uspołecznianie kapitału przez państwo kończyło się katastrofami społeczno-gospodarczymi i żmudnym odbudowywaniem znośnych warunków egzystencji społeczeństw. Natomiast nadziei na prospołeczne zmiany można upatrywać, zdaniem autorów, w tworzeniu rynkowych warunków funkcjonowania przedsiębiorstw komercyjnych, realizujących z aprobatą państwa cele prospołeczne¹³. Udział takich przedsiębiorstw w tworzeniu PKB Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej wynosi szacunkowo 4,5%. W Europie Zachodniej społeczne przedsiębiorstwa komercyjne włączane są do tzw. sektora społecznego gospodarki razem z organizacjami pozarządowymi, non-profit, spółdzielniami i instytucjami socjalnymi. W Polsce natomiast odkrywamy dopiero badawczo kategorię przedsiębiorstwa społecznego wśród prawie dwóch milionów zarejestrowanych podmiotów gospodarczych. Ponieważ należy liczyć się w przyszłości ze wzrostem znaczenia komercyjnych przedsiębiorstw społecznych, stawiamy tezę, że: **komercyjne, wspierane przez państwo przedsiębiorstwo społeczne stanowić będzie coraz ważniejszy czynnik uspołecznienia kapitału i poprawy jakości życia społeczno-gospodarczego. Tym samym skutki samopowielającej się akumulacji kapitału będą mogły stopniowo także ulegać uspołecznieniu.**

2. ŁAD SPOŁECZNEJ GOSPODARKI RYNKOWEJ W KAPITALIZMIE

Powyższa konstatacja pozostaje zgodna z ogólnymi, instytucjonalnymi kierunkami budowy ładu społeczno-gospodarczego w Polsce. Ład gospodarczy stanowią stabilne formy i warunki ramowe przebiegu procesu gospodarowania.

¹² S. Amin, „Market Economy” or Oligopoly-Finance Capitalism?, „Monthly Review”, 2008, t. 59, nr 11.

¹³ W polskich warunkach działanie takie jest usankcjonowane art. 20 Konstytucji, mówiącym, że społeczna gospodarka rynkowa pozostaje wyznacznikiem ustroju gospodarczego państwa.

wania, określające obowiązujące reguły gry gospodarczej w ramach, których państwo, przedsiębiorstwa, gospodarstwa domowe i jednostki ludzkie podejmują decyzje i realizują działania gospodarcze¹⁴. Zatem budowanie ładu wywodzącego się z ordoliberalnej koncepcji społecznej gospodarki rynkowej, zarówno w Polsce, jak i w Europie Środkowo-Wschodniej, wymaga od państwa¹⁵ tworzenia stabilnych, nienaruszalnych reguł prawnych i instytucjonalnych zapewniających konkurencję rynkową w długim okresie zarówno wśród przedsiębiorców, jak i jednostek ludzkich. Ład taki należy rozumieć w kategoriach porządku *ordnung* oraz ustroju równowagi „ordo”¹⁶, z których wywodzi się termin ordoliberalizm. Ordoliberalizm z kolei jest doktryną ekonomiczną, na której została oparta gospodarka zachodnioniemiecka po II wojnie światowej. Najogólniej, stanowi ona „uporządkowany” liberalizm, łączący liberalne poglądy z elementami myśli konserwatywnej oraz katolicką nauką społeczną¹⁷. „Natomiast społeczna gospodarka rynkowa, która powstała na fundamencie ordoliberalizmu, łączy efektywność gospodarowania ze szczytną ideą sprawiedliwości społecznej”¹⁸ i jak podawał jej autor Alfred Müller-Armack „jest syntezą wolności na rynku z realizacją celów zabezpieczenia socjalnego”¹⁹, którą realizator „cudu gospodarczego” w Niemczech – Ludwig Erhard uzupełnia „moralną odpowiedzialnością każdej jednostki ludzkiej w stosunku społeczeństwa, jako całości”²⁰. Ład gospodarczy w ordoliberalnej koncepcji społecznej gospodarki rynkowej należy odróżnić od procesu gospodarowania, który powinien odbywać się bez interwencji państwowej. Państwo ma prawo

¹⁴ P. Pysz, *Spoleczna gospodarka rynkowa. Ordoliberalna koncepcja polityki gospodarczej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 37.

¹⁵ Zgodnie z tymi poglądami państwo ma monopol na użycie przemocy dla obrony gwarantujących wolność regulacji prawnych. Liberalowie dostrzegali jednocześnie potencjalne niebezpieczeństwo zagrażające wolności jednostki ludzkiej ze strony państwa i jego aparatu przemocy. Zabezpieczeniem przed tym miała być obowiązująca konstytucja i gotowość wolnych jednostek do jej obrony. P. Pysz, *Państwo i ład gospodarczy w ordoliberalnej koncepcji polityki gospodarczej*, [w:] *Ład gospodarczy jako efekt działalności państwa w społecznej gospodarce rynkowej*, PTE, Warszawa 2005, s. 38.

¹⁶ E. Mączyńska, *Ordo. Ustrój równowagi – poszukiwania i prognozy*, [w:] E. Mączyńska, P. Pysz (red.), *Idee ordo i społeczna gospodarka rynkowa*, PTE, Warszawa 2010, s. 179.

¹⁷ M. Dahl, *Polska i niemiecka polityka konkurencji w świetle teorii ordoliberalizmu i koncepcji społecznej gospodarki rynkowej*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2013 nr 3(42).

¹⁸ T. Gardziński, *Konstytucyjny zapis o „społecznej gospodarce rynkowej szansą rozwojową Południowego Podlasia*, „Kwartalnik Celný” 2015, nr 1/2, s. 26.

¹⁹ E. Mączyńska, P. Pysz (red. nauk.), *Spoleczna gospodarka rynkowa. Idee i możliwości praktycznego wykorzystania w Polsce*, PTE, Warszawa 2003, s. 311.

²⁰ L. Erhard, *Wirtschaft und Bildung*, [w:] L. Erhard, *Gedanken aus fünf Jahrzehnten*, K. Hohmann (red.), Econ Verlag, Düsseldorf–Wien–New York 1988, s. 515.

do regulacyjnych interwencji w razie konieczności, lecz musi pozostawać w roli arbitra nie ingerując bezpośrednio w proces gospodarowania (por. tabela 1). Efektem działalności państwa w społecznej gospodarce rynkowej powinien być ład gospodarczy, a jego najbardziej pożądanym celem jest optymalna alokacja dóbr i zasobów w społeczeństwie, która jak pokazuje rysunek 1 po PKB na mieszkańca według siły nabywczej w odniesieniu do średniej UE jest bardzo spolaryzowana pomiędzy częścią wschodnią a zachodnią.

Tabela 1

Zasady ładu gospodarczego Euckena w wersji oryginalnej i współczesnej

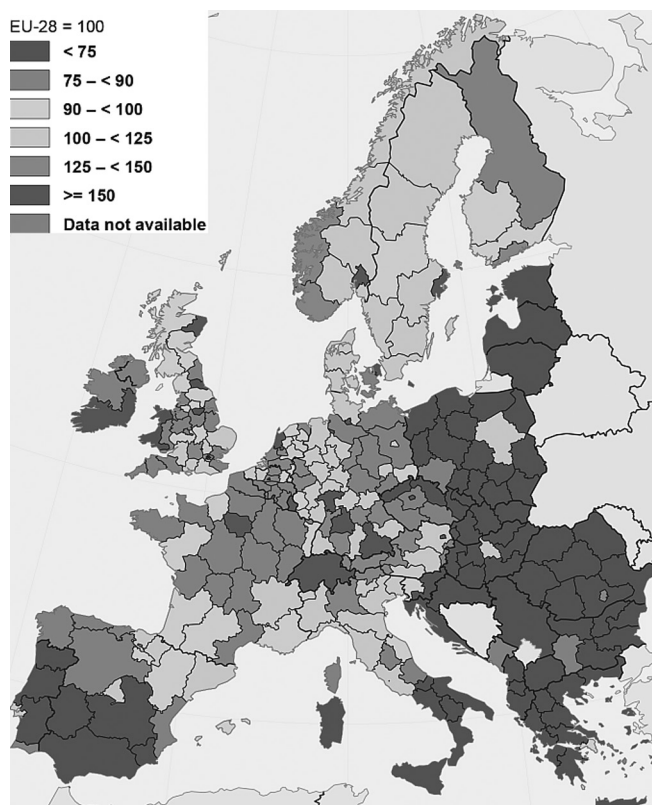
Oryginalne zasady Euckena	Zasady Euckena w wersji współczesnej	Reformulacja zasad Euckena
Konstituujące: K1. Funkcjonalny system cen oparty na wolnej konkurencji K2. Prymat polityki walutowej – stabilizator polityki walutowej K3. Rynki otwarte K4. Własność prywatna K5. Swoboda zawierania umów K6. Odpowiedzialność K7. Stałość polityki gospodarczej	K1. Efektywny system cen K3. Otwarte rynki R1. Konkurencja	1. Konkurencyjna alokacja rynkowa
	K4. Własność prywatna K5. Swoboda zawierania umów K6. Odpowiedzialność	2. Ramy instytucjonalne praw własności
	R3. Korekta efektów zewnętrznych	3. Ekonomiczne i ekologiczne zrównoważenie
	K7. Trwałość reguł w polityce makroekonomicznej K2. Stabilność finansowa	
Regulujące: R1. Problem monopolu R2. Polityka dochodowa R3. Rachunek gospodarczy R4. Anormalne zachowanie podaży	R2. Inkluzja społeczna R4. Efektywne rynki pracy	4. Inkluzja społeczna

Źródło: M. Moszyński, *Zasady liberalnego ładu gospodarczego – uniwersalizm czy specyficzność?* [w:] *Nauki ekonomiczne. Stylizowane fakty a wyzwania współczesności*, PTE, Warszawa 2015/11 za U. van Suntum, T. Böhm, J. Oelgemöller, C. Ilgmann, *Walters Eucken's Principles of Economic Policy Today*, „CAWM Discussion Paper” No. 49, August 2011.

Takie kraje jak Polska, przyjmując ustrój gospodarczy społecznej gospodarki rynkowej do konstytucji, powoli wyrównują dystans ekonomiczny, jaki dzieli ich z zachodem Europy. Nie ulega wątpliwości, że ład gospodarczy ma zasadniczy wpływ na wyższy poziom dobrobytu i rozwój danego kraju. Wprowadzanie ładu gospodarczego ma zawsze inną sytuację wyjściową, ponieważ każdy kraj znajduje się w innym momencie historycznym, dlatego należy brać pod uwagę także takie czynniki, jak np. polityczny, i adaptować zasady ładu ujęte

Rysunek 1

Produkt krajowy brutto (PKB) na mieszkańca według standardów siły nabywczej (PPS) w odniesieniu do średniej UE-28, według regionów NUTS 2, 2015
(% średniej w UE-28, UE-28 = 100)

Źródło: Eurostat, Statistics Explained.

w tabeli 1 (kolumna 1) wypracowując rodzimą koncepcję społecznej gospodarki rynkowej. W tym aspekcie doczekaliśmy się również uwspółcześnienia zasad ładu gospodarczego, przegrupowano zasady konstytuujące i regulujące” ponieważ powstały one w latach 50-siątych, a teraz przegrupowano je do zasad w kolumnie 2 tj. zasady Euckena w wersji współczesnej i zredukowano do tych opisanych w kolumnie składających się na Indeks Nowoczesnej Społecznej Gospodarki Rynkowej (*Index of Modern Social Market Economies*) akcentujący bardziej alokację w procesie gospodarczym niż sam ład.

Reasumując według M. Dahla „celem zasad konstytuujących i regulujących w społecznej gospodarce rynkowej jest urzeczywistnienie możliwie jak

największego dobrobytu społecznego poprzez porządek konkurencji, pełne zatrudnienie, politykę wzrostu gospodarczego oraz wolny handel międzynarodowy, (...), zapewnienie stabilności pieniądza i cen, dzięki niezależnemu bankowi centralnemu, zrównoważonemu budżetowi i równowadze w handlu zagranicznym, (...) zapewnienie bezpieczeństwa socjalnego, sprawiedliwości społecznej i postępu poprzez maksymalizację produktu społecznego jako ekonomicznej podstawy bezpieczeństwa socjalnego”²¹. W. Eucken za nadrzędny cel ładu gospodarczego uznawał zaś:

„(...) ukształtowanie dla współczesnej gospodarki przemysłowej z jej pogłębioną specjalizacją pracy, stabilnego ładu gospodarczego, który zapewniałby jednocześnie zdolność do jej sprawnego funkcjonowania oraz gwarantował zachowanie godności jednostki ludzkiej (...) oznaczającej, iż z jednej strony w ramach tego ładu gospodarczego powinien być przewyżczony niedostatek dóbr materialnych odczuwany na co dzień w gospodarstwach domowych, a z drugiej strony ład ten powinien zapewniać jednostkom możliwość prowadzenia samodzielnego życia”²².

Osiągnięcie powyższych celów możliwe jest wtedy, gdy zasady kształtowania ładu gospodarczego stosuje się łącznie, gdyż są od siebie współzależne. Ważna jest przy tym odpowiedzialność, którą podkreślał L. Erhard, gdyż pomoc socjalna może demotywować zarówno jej beneficjentów, jak i płacących podatki do działalności gospodarczej, dlatego prospołeczność nie może wypływać z samej redystrybucji dochodu celem wyrównania kwestii społecznych, ale z realizacji kształtowania ładu gospodarczego. Wtedy, jak mawiał L. Erhard, najlepszą polityką socjalną jest dobra polityka gospodarcza.

Zagrożeniem bywa jednak słabe państwo, co powoduje, że kształtowanie ładu gospodarczego odbywa się przez podmioty prywatne, a to prowadzi do koncentracji rynkowej w postaci monopolów²³ i oligopolów. Mimo znajomości *Kapitału*²⁴ K. Marksa dramat liberalizmu powtarza się z mniejszym, a ostatnio z większym natężeniem dyktatury rynku, kiedy silne podmioty gospodarcze pozbawiają wolności słabsze podmioty gospodarcze. Ponadto, szczególnie

²¹ M. Dahl, *Niemiecki Model Społecznej Gospodarki Rynkowej jako wzór dla polskich przemian systemowych po 1989 roku*, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2015.

²² W. Eucken, *Die Grundlagen der Nationalökonomie*, Tübingen 1989, s. 240.

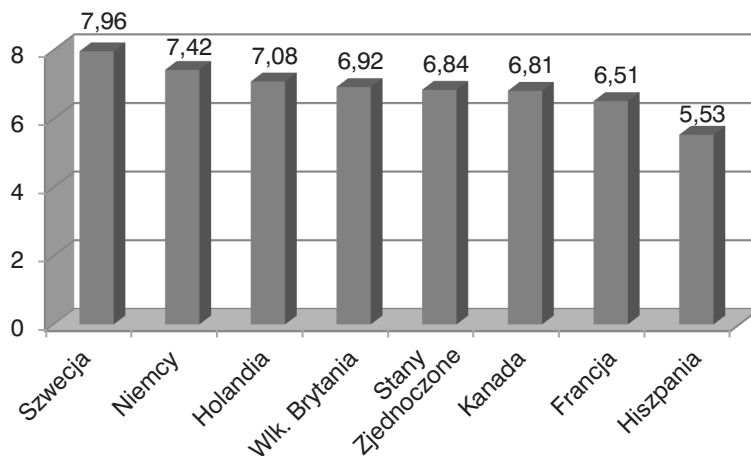
²³ Coraz częściej karane są w UE tak duże korporacje międzynarodowe, jak Microsoft, Google za praktyki monopolistyczne czy za nadużycia związane z danymi osobowymi, jak w przypadku Facebooka, czy też za przerzucanie kosztów na społeczeństwo w procedurze montowania w samochodach produkowanych przez koncern Volkswagen AG oprogramowania pozwalającego na manipulację wynikami pomiarów emisji z układu wydechowego.

²⁴ K. Marks, *Kapitał*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2013.

w Europie Środkowo-Wschodniej, państwa, które dotknęły transformacji ekonomicznej bez tej społecznej są narażone podwójnie. Brak odpowiedniego wyrównania kwestii społecznych wzmacnia postawy odrzucające wolny rynek kwestionując demokratyczny porządek²⁵. Krępować to może wartość wolności, która powinna być wartością nadrzędną, ponieważ jest źródłem pozostałych wartości moralnych, dlatego jest najważniejsza w ordoliberalnym ładzie społecznej gospodarki rynkowej przed odpowiedzialnością, sprawiedliwością, konkurencją, a gwarantowaną silnym państwem prawa. Nowoczesny liberalizm powinien, zatem spełniać społeczną misję poprzez budowanie ładu gospodarczego wyrównującego kwestie społeczne, by jednostki ludzkie nie odwracały się od wolnego rynku czy też demokracji. W rzeczywistości ekonomicznej na wyrównywanie kwestii społecznych stać państwa bardziej zamożne. Projekt Fundacji Bertelsmanna dokonał za pomocą wskaźników nowoczesnej społecznej gospodarki rynkowej (*Index of Modern Social Market Economies*) pomiaru zakresu implementacji zasad ładu gospodarczego w krajach rozwiniętych. Pierwsza jest Szwecja i dopiero w drugiej lokacie Niemcy (por. rysunek 2).

Rysunek 2

Gospodarki najbliższe „ideału” ładu gospodarczego wg indeksu nowoczesnej społecznej gospodarki rynkowej (*Index of Modern Social Market Economies*)

Źródło: opracowano na podstawie Bertelsmann Stiftung, *Index of Modern Social Market Economies*, Explorative Study, Gütersloh 2012.

²⁵ M. Dahl, *Social Market Economy as a model of political, social and economic reforms for states in the process of system changes, especially in the Eastern European region*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2017 nr 1(56), 317.

Jak można wywnioskować z indeksu, państwa Europy Środkowo-Wschodniej są dopiero krajami na dorobku, które mogą nie tylko przeznaczać mniej środków na wyrównywanie kwestii społecznych, ale także mieć na innym etapie budowę ładu gospodarczego lub wręcz mieć do czynienia z dryfem²⁶ od ładu. Ponieważ uspołecznianie kapitalizmu w warunkach ekonomicznych Europy Środkowo-Wschodniej nie zawsze może być efektywne, nie czekając na państwo na poziomie makro, uspołecznianie kapitału może następować oddolnie na poziomie mikro w postaci przedsiębiorstwa społecznego. Istnienie gospodarki społecznej²⁷ obok ustroju społecznej gospodarki rynkowej nie wyłącza jej, i odwrotnie, jest komplementarne z ordoliberalnym ładem gospodarczym, gdzie w obu przypadkach na pierwszym miejscu stawia się w ekonomii człowieka²⁸.

Pomimo krytyki choćby J. Stiglitz'a działań Międzynarodowego Funduszu Walutowego, o sukcesie reform gospodarczych i społecznych w krajach przechodzących transformację zdarza się, że szalę przeważają właśnie ingerencje instytucji zewnętrznych, jak Bank Światowy czy Unia Europejska, która w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Programu Unii Europejskiej na rzecz przemian i innowacji społecznych wytycza miejsce i większą rolę dla przedsiębiorstw społecznych we współczesnym procesie rozwoju uznając, że:

„Gospodarka społeczna i przedsiębiorczość społeczna stanowią integralną część pluralistycznej społecznej gospodarki rynkowej Europy i odgrywają ważną rolę w zapewnianiu większej spójności społecznej w Europie”²⁹.

²⁶ Dryf ładu gospodarczo-społecznego to taki proces, w którym wprawdzie polityka w skali narodowej lub ponadnarodowej próbuje jeszcze sterować ukształtowaniem określonych elementów ładu przez nią odgórnie stanowionego, ale oddolne siły o charakterze spontanicznym, postęp technologiczny, konflikty międzynarodowe, zmiany mentalności społeczeństw i różnego rodzaju szoki egzogeniczne i endogeniczne powodują, że traci ona przynajmniej częściowo albo prawie całkowicie kontrolę nad ukształtowaniem ładu. P. Pysz, *Dryf ładu gospodarczego we współczesnym świecie*, pobrano z: <http://rynkowa4.rssing.com/browser.php?indx=56010043&item=2> [dostęp: 23.02.2016].

²⁷ Trzeba przy tym pamiętać, że przedsiębiorstwo społeczne to podmiot „gospodarki społecznej”, którego nie należy utożsamiać ze społeczną gospodarką rynkową. Więcej o różnicach pomiędzy gospodarką społeczną a społeczną gospodarką rynkową w artykule E. Florczak, *Przedsiębiorstwo społeczne*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie”, 2009, nr 4(13) lub w artykule T. Gardzińskiego, *Przedsiębiorstwo społeczne szansą rozwiązywania problemów regionów*, „Kwartalnik Celny” 2016, nr 1/2.

²⁸ T. Gardziński, *Przedsiębiorstwo społeczne...*, *op. cit.*, s. 30.

²⁹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1296/2013 z dnia 11 grudnia 2013 r. w sprawie programu Unii Europejskiej na rzecz zatrudnienia i innowacji społecznych („EaSI”), s. 241.

Ordoliberalny ład gospodarczy modelu społecznej gospodarki rynkowej, uzupełniony przedsiębiorstwem społecznym, wydaje się zatem optymalnym, naturalnym i komplementarnym rozwiązaniem społeczno-gospodarczym wobec problemów współczesnej gospodarki³⁰.

3. PRZEDSIĘBIORSTWO SPOŁECZNE W KSZTAŁTOWANIU ŁADU POLITYKI GOSPODARCZEJ

W kontekście dotychczasowych rozważań należy przejść do wymiaru mikroekonomicznego w celu zidentyfikowania podmiotów gospodarczych funkcjonujących w mechanizmie rynkowym i mogących realizować wyżej wymienione cele w kontekście gospodarki poszczególnych państw Europy Środkowo-Wschodniej.

Definicja przedsiębiorstwa społecznego jest szeroko dyskutowana w literaturze³¹. W budowaniu jego definicji uwzględnia się różne kryteria: prawne, formalne, normatywne. Przyjmując ostatecznie definicję przedsiębiorstwa społecznego dla potrzeb niniejszego tematu, autorzy **wskazują kryterium koncentrowania zysku na celach społecznych i zarazem dowolną formę instytucjonalno-prawną takiego przedsiębiorstwa. Wobec tego przedsiębiorstwo społeczne określa się jako przedsiębiorstwo realizujące cele społeczne³² w ramach właściwej mu części zysku – znaczącej ze względu na realizowany cel.**

Analizując sytuację w Unii Europejskiej, należy odnieść się również do wyznacznika kategorii przedsiębiorstwa społecznego opracowanego przez Europejską Sieć Badawczą EMES³³ Network (*The Emergence of Social*

³⁰ T. Gardziński, *Przedsiębiorstwo społeczne środkiem rozwiązywania problemów współczesnej gospodarki*, „International Journal of New Economics and Social Sciences” 1 (3), Międzynarodowy Instytut Innowacji Nauka – Edukacja – Rozwój w Warszawie, Warszawa 2016, s. 275.

³¹ Patrz: J. Brdulak, E. Florczak, *Usytuowanie przedsiębiorstwa społecznego w gospodarce*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2011 nr 1–2(32–33), 15–36; E. Florczak, J. Brdulak, *Praktyczna teoria przedsiębiorstwa społecznego*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2015 nr 4(51), 87–107; *Przedsiębiorstwo społeczne w teorii ekonomii*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 750, Współczesne Problemy Ekonomiczne.

³² Cele społeczne sprowadzone do 5 grup celów: 1. Ekonomiczne (umożliwiające funkcjonowanie w warunkach rynkowych); 2. Ludzkie (ilościowe, jakościowe); 3. Środowiskowe; 4. Postęp naukowo-technologiczny; 5. Prawno-ustrojowo-międzynarodowe.

³³ EMES – Europejska Sieć Badacza powstała w 1996 r. gdy zrealizowano projekt badawczy „Powstawanie przedsiębiorstw społecznych w Europie”. W 2002 r. została zarejestrowana jako organizacja pozarządowa, zrzesza uczelnie i centra badawcze.

Enterprise in Europe) na zlecenie Komisji Europejskiej. Wskazuje ona na **cechy ekonomiczne i społeczne**, które powinny określać definiowany podmiot. Należy dodać, że nie są to warunki, które obligatoryjnie musi spełnić organizacja mianująca się przedsiębiorstwem społecznym, ale jest to propozycja określenia takiego przedsiębiorstwa, pozwalająca na łatwiejsze poruszanie się pomiędzy różnymi podmiotami bliskimi temu pojęciu oraz tworząca podstawy do ich porównywania.

Wzmiankowane kryteria wyróżnienia przedsiębiorstwa społecznego przez EMES są następujące:

- kryterium ekonomiczne:
 - stała działalność mająca na celu bezpośrednio produkcję dóbr i/lub sprzedaż usług,
 - wysoki stopień autonomii działania,
 - ponoszenie znaczącego ryzyka ekonomicznego w prowadzeniu działalności,
 - działalność przedsiębiorstw społecznych wymaga istnienia minimalnego personelu płatnego;
- kryterium społeczne:
 - działalność przedsiębiorstw społecznych jest ukierunkowana na rzecz wspierania i rozwoju społeczności lokalnej,
 - cechą wyróżniającą przedsiębiorstwa społeczne jest to, że ich działalność ma lokalny charakter,
 - demokratyczne zarządzanie w przedsiębiorstwach społecznych oparte na zasadzie 1 miejsce – 1 głos,
 - partycypacyjny charakter przedsiębiorstw,
 - ograniczona dystrybucja zysków.

Określanie przedsiębiorstwa społecznego, szczególnie w kontekście uspołecznienia kapitału, należy budować również w oparciu o cele i funkcje, jakie pełni ono w przestrzeni społeczno-gospodarczej. Do najważniejszych funkcji, jakie przypisuje się przedsiębiorstwom społecznym, można wskazać fakt, że³⁴:

- aktywizuje zawodowo i społecznie osoby zagrożone ekskluzją z rynku pracy i wykluczone ze społeczności, gdy typowe metody aktywizacji stosowane przez instytucje publiczne okazały się nieskuteczne;
- pełni funkcje edukacyjne i prozatrudnieniowe – umożliwia doskonalenie i zdobywanie nowych kwalifikacji zawodowych, działa na rzecz rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych;

³⁴ T. Schimanek, *Przedsiębiorstwo społeczne*, [w:] *Przedsiębiorstwo społeczne w działaniu*, WYG International Sp. z o.o., Warszawa 2009, s. 4–6.

- sprzyja partycypacji i zaangażowaniu w życie społeczno-gospodarcze oraz pobudza przedsiębiorczość;
- integruje wspólnotę i osoby mające podobne problemy społeczne i ekonomiczne;
- wytwarza produkty i usługi użyteczne społecznie, nierzadko zindywidualizowane, skierowane do specyficznych grup odbiorców;
- stymuluje do tworzenia lokalnych partnerstw i horyzontalnie powiązanych sieci współpracy różnych podmiotów (samorządowych, prywatnych, pozarządowych) na rzecz rozwoju lokalnego i regionalnego władze lokalne i mieszkańców.

Szczególnie w krajach rozwiniętych można zaobserwować wzrost zainteresowania koncepcją przedsiębiorstw społecznych wśród środowisk naukowych, politycznych i instytucji zajmujących się pragmatyczną sferą życia ekonomiczno-społecznego. Istotne w tym kontekście jest to, że podmioty gospodarki społecznej oferują ogółem w Unii Europejskiej ponad 11 mln miejsc pracy i wytwarzają ok. 10% PKB. Szczególną uwagę zwraca dynamika wzrostu i znaczenia podmiotów gospodarki społecznej w krajach wysoko rozwiniętych w ciągu ostatnich kilkunastu lat. Jak przytacza C. Borzaga³⁵ w 1994 r. we Francji zatrudnienie w sektorze przedsiębiorczości społecznej wynosiło 4,2%, podczas gdy w 2002 r.³⁶ wzrosło do 8,7%. W Wielkiej Brytanii w połowie lat 90. podmioty gospodarki społecznej zatrudniały 4% obywateli, a w 2002 r. już ok. 7%. Najbardziej imponująca jest dynamika zatrudnienia we Włoszech, gdzie w 1994 r. podmioty gospodarki społecznej zatrudniały 1,8% społeczności i wytwarzały 1,9% PKB, natomiast w 2002 r. zanotowano 7,5% zatrudnionych i ponad 7% PKB. W Europie najwyższy wskaźnik zatrudnienia w sferze non-profit był w Holandii – 10,7% oraz Irlandii – 10,6%. W rankingu mieści się również Finlandia – 8,5%, Belgia – 8%, Austria – 7,9%.

Należy zwrócić uwagę, że według stanu na 2010 rok gospodarka społeczna w Europie ma ogromne znaczenie zarówno pod względem czynnika ludzkiego, jak i w kategoriach ekonomicznych, zapewniając odpłatne zatrudnienie ponad 14,5 mln osób, czyli ok. 6,5% osób czynnych zawodowo w krajach

³⁵ C. Borzaga, A. Santuarii, *Przedsiębiorstwa społeczne we Włoszech. Doświadczenia spółdzielni społecznych*, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2005, s. 19.

³⁶ Na podstawie tabeli w *Raporcie* opracowanym na wniosek Europejskiego Komitetu Społeczno-Ekonomicznego przez CIRIEC (Centre International de Recherches et d'Information sur l'Economie Publique, Sociale et Coopérative – Międzynarodowe Centrum Badań i Informacji na temat Gospodarki Publicznej, Społecznej i Spółdzielczej), <http://www.ekonomiaspoleczna.pl/wiadomosc/325239.html>

UE-27. Te wielkości zagregowane podkreślają to, że jest to sytuacja, której społeczeństwo i jego instytucje nie mogą i nie powinny ignorować³⁷.

Przedsiębiorczość społeczna w Unii Europejskiej ma w znacznej mierze charakter formalno-prawny, tzn. zalicza się do niej ściśle określone formy prawne organizacji i przedsiębiorstw (np. spółdzielnie, stowarzyszenia, fundacje, spółki z o.o., non profit). Analizując aspekt rynkowy, warto odnieść się do perspektywy amerykańskiej przedsiębiorstw społecznych, ponieważ taka perspektywa otwiera nowe rynki funkcjonowania podmiotów gospodarczych, równocześnie realizując cele wpisane w społeczne zadania państwa³⁸.

W Stanach Zjednoczonych działalność przedsiębiorstw społecznych jest rozumiana bardziej pragmatycznie niż w Europie i nie podlega tak ścisłemu ustalaniu cezur w kontekście przynależności do określonych uwarunkowań organizacyjno-instytucjonalnych. Ponadto w Stanach Zjednoczonych częściej używany jest termin „przedsiębiorczość społeczna” dla określania działalności przedsiębiorstw realizujących cele społeczne. W amerykańskim podejściu eksponuje się wagę aspektu komercyjnego. Według jednej z syntetyzujących definicji pojęcie to obejmuje:

„każdy interes (venture) generujący dochód, posiadany nie dla zysku, który został stworzony z powodów i dla celów społecznych, operujący zgodnie z właściwemu biznesowi nastawionemu na zysk dyscypliną, innowacyjnością i determinacją”³⁹.

Przywołując amerykańską perspektywę interpretacji przedsiębiorstw społecznych, jako punkt wyjścia wskazuje się **pojęcie hybrydowości**. W kontekście perspektywy hybrydowej ujmowane są jako przedsiębiorstwa społeczne również inne organizacje różniące się specyfiką trzech aspektów: **motywu, odpowiedzialności i wykorzystywania dochodu**. Przedsiębiorstwo społeczne jako organizacja hybrydowa nastawiona na jednoczesną realizację celów społecznych i ekonomicznych, posiada następujące własności⁴⁰:

³⁷ *Gospodarka społeczna w Unii Europejskiej*, Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny, Bruksela, Unia Europejska 2013 – <https://www.eesc.europa.eu/resources/docs/qe-31-12-784-pl-c.pdf>

³⁸ J. Brdulak, E. Florczak, *Uwarunkowania działalności przedsiębiorstw społecznych w Polsce*, Oficyna Wydawnicza Uczelni Łazarskiego, Warszawa 2016.

³⁹ K. Alter, *Social Enterprise Typology, Virtue Ventures LLC*, Washington, DC 2004, [w:] *Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna*, T. Kaźmierczak, M. Rymśza, (red.), Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2007, s. 116.

⁴⁰ K. Alter, *Typologia przedsiębiorstw społecznych*, [w:] *Przedsiębiorstwo społeczne. Antologia kluczowych tekstów*, wybór tekstów J.J. Wygnański, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2008, s. 147.

- stosuje narzędzia i środki charakteryzujące komercyjną działalność dla osiągania celów społecznych,
- wykorzystuje równocześnie społeczny i komercyjny kapitał oraz techniki wytwarzania,
- generuje społeczne i ekonomiczne wartości,
- uzyskane dochody z działalności komercyjnej przeznacza na pokrywanie kosztów programów społecznych,
- monitoruje efekty finansowe, jak i oddziaływanie społeczne,
- cele finansowe osiąga w sposób przyczyniający się do dobra publicznego,
- posiada niezależność finansową dzięki niepodleganiu limitom dochodowym,
- przedsiębiorstwo ukierunkowuje strategię realizacji misji społecznej.

Przedsiębiorstwo społeczne realizuje cele społeczne jako podmiot rynkowy, dlatego tak istotne jest stwarzanie warunków przez państwo do jego funkcjonowania w gospodarce w ramach wspólnego nadrzędnego celu⁴¹. Przedsiębiorstwa społeczne funkcjonujące w ramach definicji i perspektywy amerykańskiej w praktyczny sposób realizują cele społeczne poprzez prowadzenie merkantylnej działalności gospodarczej. Umożliwia to uspołecznienie rynku, a także kapitału, szczególnie w aspekcie deficytów w tym względzie ze strony państwa. Sektor przedsiębiorstw społecznych realizuje wiele wyzwań i zakresów wpisanych w strategię gospodarczą kraju (solidarność i spójność regionalna, poprawa spójności społecznej, wzrost kapitału społecznego Polski⁴²).

Działalność przedsiębiorstw społecznych uwrażliwia gospodarkę na potrzeby obywateli kształtując ich jakość życia. Polityka gospodarcza państwa powinna mieć świadomość tego zjawiska w celu stworzenia systemu uznania instytucjonalnego przedsiębiorstw społecznych. Rozwój i aktywne funkcjonowanie przedsiębiorstw społecznych przekłada się bezpośrednio na bardziej zrównoważony rozwój gospodarek Europy Środkowo-Wschodniej, w tym polskiej gospodarki, z uwzględnieniem potrzeb społecznych ludzi i ukierunkowanie myślenia przedsiębiorców na realizację celów propospołecznych.

⁴¹ Więcej na ten temat: E. Florczak, *Nierówności społeczno-ekonomiczne a cele przedsiębiorstwa społecznego*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie” 2016, nr 4, s. 27–38.

⁴² *Długookresowa Strategia Kraju. Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności*, Warszawa 2013.

BIBLIOGRAFIA

- Alter K., *Typologia przedsiębiorstw społecznych*, [w:] *Przedsiębiorstwo społeczne. Antologia kluczowych tekstów*, wybór tekstów J.J. Wygnański, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2008.
- Alter K., *Social Enterprise Typology, Virtue Ventures LLC*, Washington, DC 2004, [w:] *Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna*, T. Kaźmierczak, M. Rym-sza (red.), Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2007.
- Baran N., Foster J.B. (red. nauk.), *The Age of Monopoly Capital. Selected Correspondence of Paul A. Baran and Paul M. Sweezy, 1949–1964*, „Monthly Review” Press, New York 2017.
- Baran P.A., Sweezy P.M., *Kapitał monopolistyczny. Szkice o amerykańskim systemie gospodarczym i społecznym*, PWE, Warszawa 1968.
- Baran P.A., Sweezy P.M., *The Quality of Monopoly Capitalist Society: Culture and Communications*, „Monthly Review”, lipiec–sierpień 2013, t. 65, nr 3.
- Bertelsmann Stiftung, *Index of Modern Social Market Economies, Explorative Study*, Gütersloh 2012.
- Borzaga C., Santuarii A., *Przedsiębiorstwa społeczne we Włoszech. Doświadczenia spółdzielni społecznych*, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2005.
- Brdulak J., Florczak E., *Usytuowanie przedsiębiorstwa społecznego w gospodarce*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2011 nr 1–2(32–33).
- Brdulak J., Florczak E., *Przedsiębiorstwo społeczne w teorii ekonomii*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 750, Współczesne Problemy Ekonomiczne. Globalizacja. Liberalizacja. Etyka, 2012, nr 4.
- Brdulak J., Florczak E., *Uwarunkowania działalności przedsiębiorstw społecznych w Polsce*, Oficyna Wydawnicza Uczelni Łazarskiego, Warszawa 2016.
- Dahl M., *Social market economy as a model of political, social and economic reforms for states in the process of system changes, especially in the Eastern European region*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2017 nr 1(56).
- Dahl M., *Niemiecki Model Społecznej Gospodarki Rynkowej jako wzór dla polskich przemian systemowych po 1989 roku*, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2015.
- Dahl M., *Polska i niemiecka polityka konkurencji w świetle teorii ordoliberalizmu i koncepcji społecznej gospodarki rynkowej*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2013 nr 3(42).
- Dahl M., *Ordoliberalizm jako recepta na reformę kapitalizmu*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2015 nr 2(49).

- Erhard L., *Wirtschaft und Bildung*, [w:] L. Erhard, *Gedanken aus fünf Jahrzehnten*, K. Hohmann (red.), Econ Verlag, Düsseldorf–Wien–New York 1988.
- Długookresowa Strategia Kraju. Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności, Warszawa 2013.
- Eucken W., *Die Grundlagen der Nationalökonomie*, Tübingen 1989.
- Florczak E., Brdulak J., *Nierówności społeczno-ekonomiczne a cele przedsiębiorstwa społecznego*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie”, 2016, nr 4(41).
- Florczak E., *Praktyczna teoria przedsiębiorstwa społecznego*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2015 nr 4(51).
- Florczak E., *Przedsiębiorstwo społeczne*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie”, 2009, nr 4(13).
- Foster J.B., *Nowy imperializm zglobalizowanego kapitału monopolistyczno-finansowego. Wprowadzenie*, [w:] *Realny kapitalizm. Wokół teorii kapitału monopolistycznego*, red. nauk. G. Konat, P. Wielgosz, IW Książka i Prasa, Warszawa 2018, wyd. 2.
- Gardziński T., *Konstytucyjny zapis o społecznej gospodarce rynkowej szansą rozwojową Południowego Podlasia*, „Kwartalnik Celny” 2015, nr 1/2.
- Gardziński T., *Przedsiębiorstwo społeczne szansą rozwiązywania problemów regionów*, „Kwartalnik Celny” 2016, nr 1/2.
- Gardziński T., *Przedsiębiorstwo społeczne środkiem rozwiązywania problemów współczesnej gospodarki*, „International Journal of New Economics and Social Sciences” 1 (3), Międzynarodowy Instytut Innowacji Nauka – Edukacja – Rozwój w Warszawie, Warszawa 2016.
- Gospodarka społeczna w Unii Europejskiej*, Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny, Bruksela, Unia Europejska 2013 – <https://www.eesc.europa.eu/resources/docs/qe-31-12-784-pl-c.pdf>
- Guzek M., *Przyszłość Kapitalizmu – Cesjonalizm?*, Oficyna Wydawnicza Uczelni Łazarskiego, Warszawa 2016.
- Harvey D., *The Limits to Capital*, Verso, London 2006.
- [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Gross_domestic_product_\(GDP\)_per_inhabitant_in_purchasing_power_standards_\(PPS\)_in_relation_to_the_EU-28_average,_by_NUTS_2_regions,_2015_\(%25_of_the_EU-28_average,_EU-28_%3D_100\)_MAP_RYB17.png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Gross_domestic_product_(GDP)_per_inhabitant_in_purchasing_power_standards_(PPS)_in_relation_to_the_EU-28_average,_by_NUTS_2_regions,_2015_(%25_of_the_EU-28_average,_EU-28_%3D_100)_MAP_RYB17.png) [dostęp: 25.08.2018].
- Klementewicz T., *Kapitalizm 2050*, „Gazeta Prawna”, 17–19 sierpnia 2018.
- Marks K., *Kapitał*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2013.

- Mączyńska E., *Ordo. Ustrój równowagi – poszukiwania i prognozy*, [w:] E. Mączyńska, P. Pysz (red. nauk.), *Idee ordo i społeczna gospodarka rynkowa*, PTE, Warszawa 2010.
- Mączyńska E., Pysz P. (red. nauk.), *Spółeczna gospodarka rynkowa. Idee i możliwości praktycznego wykorzystania w Polsce*, PTE, Warszawa 2003.
- Moszyński M., *Zasady liberalnego ładu gospodarczego – uniwersalizm czy specyficzność?*, [w:] *Nauki ekonomiczne. Stylizowane fakty a wyzwania współczesności*, PTE, Warszawa 2015/11.
- Osiatyński J., *Rozwinięcie hipotezy stagnacyjnej Kaleckiego: 1954–1980*, [w:] *Realny kapitalizm. Wokół teorii kapitału monopolistycznego*, red. nauk. G. Konat, P. Wielgosz, IW Książka i Prasa, Warszawa 2018, wyd. 2.
- Palley T.I., *From Financial Crisis to Stagnation*, Cambridge University, 2012.
- Partycki S. (red. nauk.), *E-społeczeństwo w Europie Środkowej i Wschodniej. Teraźniejszość i perspektywy rozwoju*, Wyd. KUL, Lublin 2015.
- Piketty T., *Kapitał w XXI wieku*, Wyd. Krytyki Politycznej, Warszawa 2015.
- Pysz P., *Dryf ładu gospodarczego we współczesnym świecie*, pobrano z: <http://rynkowa4.rssing.com/browser.php?indx=56010043&item=2> [dostęp: 23.02.2016].
- Pysz P., *Państwo i ład gospodarczy w ordoliberalnej koncepcji polityki gospodarczej*, [w:] *Ład gospodarczy jako efekt działalności państwa w społecznej gospodarce rynkowej*, PTE, Warszawa 2005.
- Pysz P., *Spółeczna gospodarka rynkowa. Ordoliberalna koncepcja polityki gospodarczej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
- Raport opracowany na wniosek Europejskiego Komitetu Społeczno-Ekonomicznego przez CIRIEC (Centre International de Recherches et d'Information sur l'Economie Publique, Sociale et Coopérative – Międzynarodowe Centrum Badań i Informacji na temat Gospodarki Publicznej, Społecznej i Spółdzielczej)*, <http://www.ekonomiaspoleczna.pl/wiadomosc/325239.html>
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1296/2013 z dnia 11 grudnia 2013 r. w sprawie programu Unii Europejskiej na rzecz zatrudnienia i innowacji społecznych („EaSI”).
- Schimanek T., *Przedsiębiorstwo społeczne*, [w:] *Przedsiębiorstwo społeczne w działaniu*, WYG International Sp. z o.o., Warszawa 2009.
- Szymański W., *Polska wobec wyzwań rozwojowych*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie”, 2018, nr 2.
- Wrenn M.V., *Absorbacja nadwyżki i marnotrawstwo w neoliberalnym kapitalizmie monopolistycznym*, [w:] *Realny kapitalizm. Wokół teorii kapitału monopolistycznego*, red. nauk. G. Konat, P. Wielgosz, IW Książka i Prasa, Warszawa 2018, wyd. 2.

USPOŁECZNIE NIE KAPITALIZMU W EUROPIE ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ

Streszczenie

Poszukiwanie dróg rozwoju kapitalizmu oraz sposobów jego społecznie akceptowalnego konfigurowania wywołuje coraz szersze zainteresowanie specjalistów. Rozpoznanie dróg przezwyciężenia stagnacji gospodarczej w warunkach ograniczonych zasobów oraz rosnącej świadomości społecznej coraz lepiej skomunikowanych sieciowo społeczeństw, zachęca do formułowania sposobów reformowania kapitalizmu. Pozostawiamy poza dyskusją radykalne rozwiązania, a szczególnie te znane z ubiegłowiecznej historii. Współczesny rozwój sił wytwórczych i życia społeczno-gospodarczego stwarza nowe przesłanki zmian kapitalistycznej rzeczywistości. Autorów interesują szczególnie te o prospołecznym charakterze.

W celu zdefiniowania zjawiska uspołecznienia kapitału autorzy odnieśli się do społecznej gospodarki rynkowej – określonego ładu gospodarczego, a także do przedsiębiorstwa społecznego, czyli podmiotu realizującego cele społeczne w ramach działalności gospodarczej. Społeczna gospodarka rynkowa i przedsiębiorstwo społeczne zostały wskazane jako istotny element gospodarki, jak również polityki gospodarczej państwa. Państwo, aby w pełni realizować swoje cele i obowiązki w kontekście kształtowania jakości życia społeczeństwa, powinno uwzględnić w systemie gospodarczym podmioty rynkowe, które w ramach mechanizmu rynkowego realizują cele społecznie użyteczne.

Słowa kluczowe: kapitalizm, uspołecznienie kapitalizmu, społeczna gospodarka rynkowa, przedsiębiorstwo społeczne

SOCIALISATION OF CAPITALISM IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE

Abstract

The search for ways to develop capitalism and the ways of its socially acceptable configuration evokes ever-growing interest of specialists. The recognition of the ways of overcoming economic stagnation in conditions of limited resources and the growing social awareness of increasingly better

communicated networks of societies encourages the formulation of ways to reform capitalism. We leave radical solutions beyond discussion, especially those known from the history of the last century. The contemporary development of productive forces and socio-economic life creates new conditions for changes in the capitalist reality. The authors are especially interested in the pro-social ones. In order to define the phenomenon of socialisation of capital, the authors refer to the social market economy, a specific economic order, as well as to a social enterprise, i.e. an entity accomplishing social objectives as part of business operations. The social market economy and a social enterprise have been indicated as important elements of the economy as well as the state's economic policy. In order to fully fulfil its goals and duties in the context of shaping the quality of life of society, the state should include market entities that fulfil socially useful goals as part of the market mechanism in the economic system.

Key words: capitalism, socialisation of capitalism, social market economy, social enterprise

СОЦИАЛИЗАЦИЯ КАПИТАЛИЗМА В ЦЕНТРАЛЬНО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЕ

Резюме

Поиск путей развития капитализма и путей его социально приемлемой конфигурации вызывает всё более возрастающий интерес со стороны специалистов. Нахождение путей преодоления экономической стагнации в условиях ограниченных ресурсов и растущего общественного осознания всё более совершенных коммуникационных сетей в социуме инициирует разработку способов и путей реформирования капитализма. Оставим вне обсуждения радикальные решения, прежде всего те, что известны из истории прошлого столетия. Современное развитие производительных сил и социально-экономической жизни создает новые предпосылки для изменений в капиталистической реальности. Авторы особенно интересуют те из них, что носят просоциальный характер.

С целью характеристики феномена социализации капитала авторы ссылаются на социальную рыночную экономику – определённый экономический порядок, а также на социальное предприятие, т. е. на субъект, реализующий социальные цели в рамках экономической деятельности. Социальная

рыночная экономика и социальное предпринимательство определены как важный элемент экономики и экономической политики государства. Государство, с целью полной реализации своих целей и выполнения обязанностей в контексте формирования, качества жизни общества, должно включить в экономическую систему рыночные субъекты, которые в рамках рыночного механизма способствуют достижению общественно значимых целей.

Ключевые слова: капитализм, социализация капитализма, социальная рыночная экономика, общественное предприятие

Cytuj jako:

Brdulak J., Florczak E. Gardziński T., *Uspołecznienie kapitalizmu w Europie Środkowo-Wschodniej*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2019 nr 1(64), 74–95. DOI:10.26399/meip.1(64).2019.03/j.brdulak/e.florczak/t.gardzinski

Cite as:

Brdulak, J., Florczak, E. Gardziński, T., (2019) ‘Uspołecznienie kapitalizmu w Europie Środkowo-Wschodniej’ [‘Socialisation of capitalism in Central and Eastern Europe’]. *Myśl Ekonomiczna i Polityczna* 1(64), 74–95. DOI:10.26399/meip.1(64).2019.03/j.brdulak/e.florczak/t.gardzinski